

Eksamen STV2110, Politisk filosofi, 2024

Kandidaten skal besvare *enten* oppgave 1 *eller* oppgave 2.

Oppgave 1

Gjør rede for, og sammenlign, forståelsen av menneskelig motivasjon hos henholdsvis Thomas Hobbes og Ibn Khaldûn.

Oppgave 2

Anta at vi er midt i pandemien. Myndighetene oppfordrer befolkningen til å vaksinere seg. En politiker uttaler følgende i et TV-program som går i beste sendetid og har mange seere: «Covid-19-vaksinen er farlig. Myndighetene prøver å lure befolkningen.» Vurder hvorvidt denne ytringen er akseptabel i henhold til John Stuart Mills syn på ytringsfrihet. Er vurderingen som følger av Mills syn på ytringsfrihet, overbevisende?

Sensorveiledning

Veiledning for oppgave 1

(i)

Thomas Hobbes knytter menneskelig motivasjon til tanker av det slaget han kaller *passions*. Disse tankene fører med seg følelsen av å være tiltrukket eller frastøtt av det man har i tankene. Det dreier seg om følelse som virker *sporende*. Den kommer av en særskilt form for bevegelse i menneskekroppen: «endevaour» = «streben». Dette er, i korte trekk, grunnlaget for Hobbes' forståelse av handling.

Menneskelig motivasjon er mangfoldig, men fire motiver går igjen: materielt begjær, ærekjærhet, frykt og maktbegjær. Disse motivene nærer fiendskap og voldelig konflikt.

Hobbes' forståelse av motivasjon gir først den inntrykk av å være mekanistisk. Sammenhengen mellom sporende tanker og handling har noe mekanisk over seg. Men bildet er mer sammensatt.

Et viktig – og kompliserende element – er fornuften (reason), som er kilden til «moralsk og politisk kunnskap». For å plassere den innenfor det mentale livet mennesker lever, kan man ta utgangspunkt i skillet mellom ulike former for tenkning: (a) tenkning uten styring, som passiv, assosiativ og følelsesløs; (b) tenkning som er styrt av følelser (*passions*); og (c) en særskilt form for styrt tenkning, som består i å bruke fornuften til å besinne seg. Besinnelsen kan bestå i at man korrigerer «nærsynthet», dvs. tilbøyeligheten til å legge stor vekt på kortsiktige og håndgripelige virkninger av det man gjør, og liten vekt på fjerne og mer diffuse konsekvenser.

Alle mennesker har et minimum av fornuft. Muligheten til å utvikle fornuften henger uløselig sammen med evnen til å sette ord på ting og uttrykke tanker ved hjelp av språk.

Å ha fornuft er én ting; å bruke fornuften på en riktig måte er en annen ting. Selv de smarteste kan mislykkes, når de bruker fornuften. Dette poenget fører oss fra Hobbes' deskriptive resonnement om menneskelig motivasjon til hans normative resonnement om hvordan mennesker bør leve og innrette samfunnet. Det er ikke forvente at studentene behandler det siste.

Det som står ovenfor, er en kortfattet, men bortimot uttømmende fremstilling av Hobbes' forståelse av menneskelig motivasjon. Å få altmed i besvarelsen er svært krevende – og ikke et krav til en god besvarelse.

(ii)

Ibn Khaldûns (IK) forståelse av menneskelig motivasjon har et markert innslag av determinisme i seg. Mennesker er påvirkelige av omgivelsene. «[M]ennesket er barn av sine vaner og innlærte skikker, og ikke et produkt av sin naturlige legning og temperament». Urbane mennesker «er bekymringsløse, fortrøstningsfulle og bærer ikke lenger våpen», mens beduinene «tar ... hånd om sitt eget forsvar», og «[k]arakterstyrke er blitt et særtrekk hos dem og mot en del av naturen deres».

NB: Det er naturligvis ikke krevd eller ventet at studentene siterer teksten.

Men det viktigste element i IKs fremstilling av motivasjon er hans tanker om «gruppelojalitet». Den finnes når et antall mennesker har «felles herkomst» og er rede til å stå opp for hverandre, fordi de har «felles herkomst». Det synes som om det er direkte årsakssammenheng mellom en biologisk relasjon – nært genetisk slektskap – og en handlingstilbøyelighet: villighet til å stå opp for slektninger. Men det er ikke felles herkomst i seg selv som fremkaller «naturlig hengivenhet» og dermed gruppelojalitet; det er det faktum at mennesker *kjenner seg* i slekt med hverandre som har denne virkningen. Når noen danner seg en oppfatning om felles herkomst med visse mennesker, fordi de har samkvem og nær kontakt med disse menneskene, er herkomsten «åpenbar og klar», og da – men ikke ellers – fører oppfatningen om felles herkomsten til gruppelojalitet. Men oppfatningen om felles herkomst behøver ikke være sann for å ha den nevnte virkningen. Det kan dreie seg om en *forestilling* hvis innhold mangler motstykke i virkeligheten.

Gruppelojalitet ansporer territorielle erobringer. Erobringer gir rikdom. Rikdom fører med seg et liv i luksus, som undergraver folk karakterstyrke og gjør dem til lett bytte for nye erobrere.

Viktig i IKs fremstilling av motivasjon er også den tanken at mennesker trenger «tøylende myndighet». En «sterk hersker» kan fylle funksjonen som «tøylende myndighet». Men det finnes iallfall ett tilfelle av tøylende myndighet som «kommer innenfra»: Da muslimene stod under direkte innflytelse av profeten Muhammed, kom den tøylende myndigheten fra dem selv som følge av oppmuntringen og advarslene han gav dem. Dette er et unntakstilfelle.

Eksistensen av tøylende myndighet i form av en «sterk hersker» er ikke uten negativ virkning. «Når lover blir håndhevet ved hjelp av straff, bryter de ned karakterstyrken.»

Det er et markert element av determinisme i IKs forståelse av motivasjon. Mennesker er påvirkelige av omgivelsene. De er «barn av sine vaner og innlærte skikker, og ikke et produkt av sin naturlige legning og temperament». De som lever i de rurale områdene, «fjernere fra de dårlige egenskapene» enn de som lever i byene. Dette poenget henger sammen med det foregående poenget om karakter styrke.

Det som står ovenfor, er, i likhet med det som tidligere ble sagt om Hobbes, en kortfattet, men bortimot uttømmende fremstilling, og også i dette tilfellet er det svært krevende, og ikke et krav til en god besvarelse, at man får alt med i besvarelsen.

(iii)

Man kan nærme seg sammenligningen mellom Hobbes og Ibn Khaldûn på ulike måter. Dette må sensor være forberedt på, og det er viktig å være åpen for å verdsette ulike tilnærminger.

Veiledning for oppgave 2

Mill mener at en vid ytringsfrihet er viktig for at menneskeheten som sådan skal komme nærmere sannheten. Han er redd for at både rettslige og sosiale sanksjoner kan hemme vår søken etter sannhet. Han presenterer tre argumenter for hvordan en vid ytringsfrihet fører oss nærmere sannheten. Det første argumentet handler om *intellektuell ydmykhet*: selv om vi har aldri så mye belegg for at covid-19-vaksinen fungerer så finnes det alltid en mulighet for at noe annet er tilfelle. Det andre argumentet handler om nytten av *brytninger mellom meningsmotsetninger*. Det er i prosessen der tilhengere av ulike standpunkter brytes mot hverandre at vi nærmer

oss sannheten. Det tredje argumentet handler om at ytterliggående ytringer kan ha en *anti-dogmatisk funksjon*. Når de som er nærmere sannheten om vaksiner må forsvare seg mot vaksinemotstandere tvinges de til å være i stand til å forsvare seg mot nettopp vaksinemotstand.

Noen av studentene kommer nok også til å ta for seg Mills *skadeprinsipp*, et prinsipp som er ment for å vurdere når rettslige og sosiale sanksjoner er på sin plass. Skadeprinsippet sier, kort oppsummert, at ytringer bør sanksjoneres dersom de vil føre til skade på andre. Det er uklart akkurat hva dette vil innebære i praksis ettersom Mill ikke gir noen fullgod definisjon av skade. Han viser hva skade er med en anekdote: «Den oppfatning at kornhandlere sulter ut folket, eller at privat eiendom er tyveri, bør passere upåttalt når den fremsettes i pressen, men den bør med rette straffes som en forbrytelse når den uttales muntlig til en opphisset mengde foran kornhandlerens dør, eller spres blant massen i form av en plakat».¹ Vi har også brukt en del tid på Mills *utilitarisme* i forelesninger, så noen av studentene kan også vektlegge utilitarismen som sådan.

Når studentene skal besvare det siste spørsmålet står de veldig fritt. Det har blitt presentert kritikk av Mills argumentasjon i forelesningene, men dette er anbefalt lesning. Studentene trenger ikke forholde seg til denne. Her bør sensor vektlegge argumentasjonens holdbarhet og konsistens.

¹ Mill 2010, Om friheten, Vidarforlaget, s. 67